

30.5.2013

Dnro 3333/4/11

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Iisa Suhonen

ERISTETYN POTILAAN IHMISARVOINEN KOHTELU EI VIELÄKÄÄN TOTEUDU PITKÄNIEMEN SAIRAALASSA

1 KANTELU

Kantelija (jäljempänä myös potilas) arvosteli 15.9.2011 päivätyssä kirjeessään kohteluaan ja olosuhteita Pitkäniemen sairaalan eristyshuoneessa kesällä 2010. Kantelijan mukaan hänen sairauteensa liittyy voimakas ajoittainen ahdistus, johon ulkoilulla varsinkin sairaalaoiloissa on helpottava vaikutus. Kantelija totesi, että hän ei päässyt ulkoilemaan Pitkäniemen sairaalassa edes hoitajan kanssa, vaikka Vaasan keskussairaalan psykiatrisessa yksikössä aloitetun saman hoitajakson aikana näin oli ollut. Kantelijan mukaan useista pyynnöistä huolimatta hänen ulkoilunsa evättiin. Tästä johtuen hän hermostui asiasta, mikä lopulta johti siihen, että kantelija löin nyrkin voimakkaasti pöytään vahvana mielenilmaisuna. Kantelija kiisti, että kysymyksessä olisi ollut väkivaltakäyttäytyminen jotakuta ihmistä kohtaan. Kantelija koki yllättävänä, että hänet tämän johdosta vietiin 4–5 mieshoitajan toimesta eristyshuoneeseen ja pakotettiin lattialla olevalle patjalle. Kantelija ei pitänyt tarpeellisena rauhoittavaa lääkitystä, mutta ylivoiman edessä, pakotettuna hänen oli nöyrästi suostuttava piikitettäväksi. Kantelijan mukaan hän heräsi jossain vaiheessa yöllä valtavaan ulostamistarpeeseen ja kauhukseen tajusi, että eristyshuoneessa ei ollut vesiklosettia. Kantelija kertoi koputelleensa voimakkaasti eristyshuoneen ovea, mutta kukaan ei ollut kuulevinaan ja hänelle ei jäänyt mitään muuta vaihtoehtoa kuin ulostaa lattialle.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Oikeusohjeet

Suomen perustuslaki (731/1999)

Perustuslain 7 §:n mukaan ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annettu laki (785/1992, potilaslaki)

Potilaslain 3 §:n 2 momentin mukaan potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata.

Potilaslain 6 §:n mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietystä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla.

Mielenterveyslaki (1423/2001)

Mielenterveyslain 4a luvussa säännellään niistä edellytyksistä, joiden täytyessä potilaan perusoikeuksia saadaan rajoittaa tahdosta riippumattoman hoidon aikana. Luvun 22 a §:n mukaan tarkkailuun otetun tai hoitoon määrätyn potilaan itsemääräämisoikeutta ja muita perusoikeuksia saa 4a luvun säännösten nojalla rajoittaa vain siinä määrin kuin sairauden hoito, hänen turvallisuutensa tai toisen henkilön turvallisuus taikka muun tässä luvussa säädetyn edun turvaaminen välttämättä vaatii. Toimenpiteet on suoritettava mahdollisimman turvallisesti ja potilaan ihmisarvoa kunnioittaen.

Mielenterveyslain 4a luvun 22e §:n 1 momentin mukaan potilas saadaan vastoin tahtoaan eristää muista potilaista, 1) jos hän käyttäytymisensä tai uhkauksensa perusteella todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita, 2) jos hän käyttäytymisellään vakavasti vaikeuttaa muiden potilaiden hoitoa tai vakavasti vaarantaa omaa turvallisuuttaan tai todennäköisesti vahingoittaa omaisuutta merkittävästi, taikka 3) jos potilaan eristäminen on välttämätöntä muusta erittäin painavasta hoidollisesta syystä. Saman pykälän 3 momentin mukaan edellä 1 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa hoitohenkilökuntaan kuuluva saa käyttää potilaan kiinnipitämiseen tämän eristämiseksi välttämättömiä voimakeinoja. Asiasta on välittömästi ilmoitettava potilasta hoitavalle lääkärille.

Mielenterveyslain 4a luvun 22f §:n 1 momentin mukaan potilaan eristäminen on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä. Potilasta hoitavan lääkärin on arvioitava eristetyn potilaan tila niin usein kuin tämän terveydentila edellyttää ja päätettävä toimenpiteen jatkamisesta tai lopettamisesta. Pykälän 2 momentin mukaan kun potilas on määrätty eristettäväksi, on hänelle samalla määrättävä vastuuhoidtaja, jonka tulee huolehtia siitä, että potilas saa toimenpiteen aikana riittävän hoidon ja huolenpidon ja mahdollisuuden keskustella hoitohenkilökunnan kanssa.

3.2

Saatu selvitys

Johtajaylilääkäri on lausunnossaan pahoitellut tapahtunutta. Johtajaylilääkärin mukaan kantelijalle korvataan ao. hoitajakson hoitomaksut. Aikuispsykiatrian vastuualueella asiaan on kiinnitetty huomiota korostamalla ao. tilanteisiin liittyvää ohjeistusta.

Toimialuejohtaja toteaa selvityksessään, että akuuttipsykiatrian osastolla on selvitetty tapahtumien kulkua, mutta täyttä varmuutta ei ole siitä, että uloste olisi korjattu välittömästi, niin kuin käytäntönä on. Tästä johtuen hän on esittänyt, että kantelijalle korvataan hoitomaksut hoitajaksolta 29.7.–10.8.2010. Toimialuejohtajan mukaan psykiatrian toimialueella on korostettu edellisen oikeusasiamiehen kannanoton jälkeen sitä, että paikat siivotaan välittömästi.

Ylilääkärin selvityksestä ilmenevät kantelijasta tehdyt potilasasiakirjamerkinnät nyt puheena olevalta eristysjaksolta. Ylilääkärin mukaan potilas on päässyt ryhmän mukana ulkoilemaan vain muutamaa tuntia ennen sitä hetkeä, jolloin hän vaati kiihtyneenä ulospääsyä ja joka tilanne johti eristämiseen. Ryhmäulkoilu on toteutunut uudelleen 4.8.2010 ja 6.8.2010 alkaen potilaalla on ollut vapaa ulkoiluoikeus sairaala-alueella kaksi tuntia päivässä. Selvityksessä todetaan, että potilas on eristetty oman ja muiden turvallisuuden vuoksi. Hän on saanut eristystilanteessa rauhoittavan lääkityksen kahtena injektiona tahtonsa vastaisesti, koska hän on ollut tilanteessa kireä, vaativa, kiihtynyt ja uhkaava. Ylilääkärin mukaan tilanteessa ei ole käytetty tarpeetonta voimaa. Eristyshuoneessa ei ole turvallisuussyistä huonekaluja vaan lattialla on paksu matja. Potilaalle on annettu lääkitys siten, että tämä on maannut matjalla.

Potilaan pyyntö päästä wc:hen on ylilääkärin mukaan merkitty eristysseurantaan hoitokertomukseen 31.8.2010 klo 7.00. Samalla hetkellä valvovien hoitajien vuoro on vaihtunut ja hoitajat ovat olleet osaston tavanomaisen käytännön mukaisesti klo 7.00–7.10 kuuntelemassa yöhoitajan raporttia. Ylilääkäri arvelee, että ulostaminen eristyshuoneen lattialle on ilmeisesti tapahtunut juuri tänä aikana. Seuraavan, eristystä valvoneen hoitajan raportissa on siitä maininta ajoituksella klo 7.00–7.30. Hoitokertomuksessa ei ole erillistä mainintaa siitä, milloin uloste on siivottu pois. Ylilääkärin mukaan osaston tavanomaisiin käytäntöihin kuuluu korjata uloste pois heti, kun tilanne sallii eristyshuoneeseen sisälle menon. Tässä tapauksessa lisätyövoimaa ei ole tarvittu, joten ylilääkäri pitää todennäköisenä, että ulosteen pois korjaaminen on tapahtunut välittömästi. Hoitokertomuksen mukaan eristyshuoneeseen on menty sisälle hoitokertomuksen mukaan ainakin klo 9.00–9.30, jolloin päivystävä lääkäri on käynyt katsomassa potilasta. Tässä yhteydessä potilaalta on hoitokertomuksen mukaan kysytty tarvetta käydä wc:ssä.

3.3

Eristämisen lainmukaisuus ja eristämisen olosuhteet

Kantelijasta on tehty 28.7.2010 hoitoonmääräämispäätös, minkä jälkeen häneen on voitu kohdistaa mielenterveyslain mukaisia perusoikeuksien rajoituksia, kuten eristämistä. Potilasasiakirjamerkintöjen mukaan potilas on eristetty oman ja muiden turvallisuuden vuoksi kun hänen käyttäytymisensä on muuttunut aggressiiviseksi. Kantelijan kertoma tapahtumista ennen eristämistä on samansuuntainen, mitä on kirjattu potilastietoihin. Sen sijaan kantelija on kiistänyt, että hän olisi käyttäytynyt väkivaltaisesti ketään toista ihmistä kohtaan. Tämä ei kuitenkaan mielestäni poissulje sitä, etteikö hänen käyttäytymistään ole voitu pitää sillä tavoin uhkaavana, että hänet on voitu eristää. Laillisuusvalvojan käytettävissä olevin keinoin asiassa ei ole saatavissa enää sellaista uutta selvitystä, jonka perusteella eristämisen lainmukaisuus voitaisiin asettaa kyseenalaiseksi. Katson, että selvityksen perusteella kantelijan eristämiseksi on ollut mielenterveyslain mukainen peruste.

Kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimiva eurooppalainen komitea (CPT) esitti vuonna 2008 Suomeen tekemästään käynnistä antamassaan selonteossa huolensa olosuhteista, joissa potilaat olivat eristyksissä Vanhan Vaasan sairaalassa. Olosuhteista mainittiin muun muassa se, että eristyksessä olevilla potilailla ei ollut vapaata pääsyä wc:hen.

Olen 28.1.2011 esittänyt kannanottoni Pitkäniemen sairaalan eristämisolosuhteista.¹ Pidän lainvastaisena potilaan kohtelua tämän jouduttua tekemään kaikki tarpeensa eristyshuoneen lattialle ja jouduttuaan odottamaan eritteiden siivousta. Pidän tätä potilaan kannalta nöyryyttävänä ja ihmisarvoa loukkaavana menettelynä. Katsoin, että sairaalan tulee kyetä järjestämään myös uhkaavan ja väkivaltaisen potilaan kohtelu niin, että hänelle annetaan mahdollisuus tehdä tarpeensa ihmisarvoa kunnioittavalla tavalla. Jos tämä ei ole mahdollista viemällä potilas wc:hen, tulee eristyshuoneen olosuhteet järjestää niin, että tarpeet voidaan tehdä muualle kuin lattialle. Potilaan ei myöskään pidä antaa kärsiä eritteiden hajusta.

Kantelija oli eristettynä osastolla APS6, jonka eristyshuoneen välittömässä läheisyydessä, suljetun oven ulkopuolella on wc- ja suihkutilat. Ylilääkärin selvityksen mukaan potilas pyysi päästä wc:hen ja hänen pyynnöstään on tehty merkintä eristysseurannasta laadittuun hoitokertomukseen 31.8.2010 klo 7.00. Potilasta ei kuitenkaan viety wc:hen, koska hoitajat olivat samaan aikaan kuuntelemassa yöhoitajan raporttia. Ylilääkäri on pitänyt ilmeisenä, että potilas teki tänä aikana tarpeensa eristyshuoneen lattialle, koska tästä on maininta eristysraportissa, joka on kirjattu aikavälillä klo 7.00–7.30. Erikseen ei ole mainittu, milloin uloste on siivottu pois.

Viittaan aiempaan kannanottooni siitä, että potilaalle on annettava mahdollisuus tehdä tarpeensa ihmisarvoa kunnioittavalla tavalla. Katson, että kantelijalle ei ole annettu tällaista mahdollisuutta. Selvityksessä ei ole todettu, että potilasta ei ole viety wc:hen sen vuoksi, että tämä olisi ollut erityisen väkivaltainen vaan että hoitajilla on ollut samaan aikaan meneillään yöhoitajien raportti. En pidä tätä asianmukaisena syynä siihen, ettei potilaan pyyntöön päästä wc:hen ole reagoitu. Mielestäni potilaalta olisi vähintäänkin tullut heti tiedustella, kuinka kiireellinen hänen tarpeensa oli.

Korostan vielä, että laadultaan hyvä terveyden- ja sairaanhoito edellyttää, että eristyksessä olevalla potilaalla on mahdollisuus päästä wc:hen. Eristysseurannan hoitomerkinnoista kuitenkin ilmenee, että kantelijalle on annettu virtsapullo virtsaamista varten silloinkin kun hän on pyytänyt päästä wc:hen. Virtsapullon tyhjentäminen ei ole tapahtunut heti, vaan vasta tunnin päästä kun potilaalle on tuotu eristyshuoneeseen lounas. Katson, että menettely ei ole ollut potilaslain mukaista.

Nyt puheena oleva eristysjakso on ollut ennen kuin olen esittänyt edellä kerrotun kannanottoni. Pidän kuitenkin huolestuttavana, että asiassa annetuissa lausunnoissa ja selvityksessä – jotka on annettu kannanottoni jälkeen – ei ole pidetty potilaan lattialle ulostamista ihmisarvoista kohtelua loukkaavana ja nöyryyttävänä. Potilaalle on haluttu sen sijaan hyvittää, että seurantamerkinnoista ei ilmene, että uloste olisi siivottu pois välittömästi, kuten henkilökuntaa on ohjeistettu oikeusasiamiehen kannanoton jälkeen. Tämä viittaa mielestäni siihen, ettei sairaalassa ole vielääkään sisäistetty eristyspotilaan ihmisarvoista kohtelua ja sitä, että hyvään hoitoon kuuluu päästä wc:hen.

Pidän potilaan kohtelua edellä todetulta osin lainvastaisena. Toimenpiteeni ilmenevät kohdasta 4.

---

¹ Oikeusasiamiehen ratkaisu 28.1.2011 (dnro 4181/4/09). Luettavissa oikeusasiamiehen verkkosivuilla www.oikeusasiamies.fi (oikeusasiamiehen ratkaisut).

3.4 Hyvitys

Viittaan edellä esitettyyn ja katson, että potilaan kohtelussa on kysymys ihmisarvon loukkauksesta, joka on vastoin Suomen perustuslain 7 §:ää ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 3 artiklaa.

Vahingonkorvausoikeuden näkökulmasta totean puolestaan, että vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n 1 momentin 4-kohdan mukaan oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä on sillä, jonka ihmisarvoa on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu muulla, 1–3 kohdassa tarkoitettuihin loukkauksiin verrattavalla tavalla.

Voimassa olevan vahingonkorvauslain mukainen korvausvastuu on niin pitkälti rajoitettua, että sääntelyn ei voi sanoa tarjoavan tehokasta oikeussuojakeinoja perus- ja ihmisoikeusloukkauksien hyvittämiseksi. EIS:n 13 artiklassa, joka on meillä lain tasoisesti voimassa, on kuitenkin taattu oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin ihmisoikeusloukkauksissa. Kärsimyskorvaus on eräissä tapauksissa mahdollista perustaa siihen. Korkeimman oikeuden ratkaisut KKO:2008:10 ja KKO:2011:38 osoittavat, että vahingonkorvausta tai hyvitystä on mahdollista suorittaa perus- ja ihmisoikeusloukkauksen perusteella myös ilman kansallisen lainsäädännön nimenomaista tukea.

Totean vielä, että perusoikeuksien loukkaukset pitää ensisijaisesti estää. Jos se ei onnistu, ne pitää oikaista tai korjata. Mutta jos sekään ei onnistu, loukkaus tulee hyvittää. Tässä tapauksessa loukkausta ei enää voida oikaista tai korjata.

Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymän johtajaylilääkäri on lausunnossaan pahoitellut tapahtunutta. Hän on lisäksi ilmoittanut, että kantelijalle korvataan nyt puheena olevan hoitajakson hoitomaksut. Kun tämä vastaa kantelijan vaatimusta hyvityksestä, asia ei anna minulle tältä osin aihetta toimenpiteisiin.

3.5 Muut kantelussa esitetyt asiat

Ulkoilu

Mielenterveyslain 4a luvun 22d §:n mukaan potilasta saadaan kieltää poistumasta sairaalan alueelta tai tietyn hoitoyksikön tiloista. Potilaan liikkumisvapauden rajoittamisesta hoitoyksikössä päättää häntä hoitava lääkäri.

Mielenterveyslaissa ei ole säännöksiä potilaan ulkoilusta. Edellä kuvattu liikkumisvapauden rajoittamista koskeva säännös koskee nähdäkseni potilaan omatoimisen liikkumisen rajoittamista sairaalan alueella hänen terveydentilansa tai turvallisuusnäkökohtien perusteella. Olen käsitellyt psykiatrisen sairaalan potilaan oikeutta ulkoiluun eräessä ratkaisussani seuraavasti:

Potilaan asemasta ja oikeuksista annettu laki (potilaslaki) on yleislaki, jota sen 1 §:n mukaan sovelletaan potilaan asemaan ja oikeuksiin terveydenhuoltoa järjestettäessä, jollei muussa laissa toisin säädetä. Laki on muuta terveydenhuollon lainsäädäntöä täydentävä. Oikeusasiamiehen mukaan potilaslakia onkin sovellettava mahdollisimman laajasti.

Potilaslain 3 §:n 2 momentin mukaan potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon.

Oikeusasiamies totesi, että laadultaan hyvään psykiatriseen sairaanhoitoon kuuluu mahdollisuus säännölliseen päivittäiseen ulkoiluun potilaan terveydentila kuitenkin huomioon ottaen. Myös CPT (Kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimiva eurooppalainen komitea) on korostanut potilaan päivittäisen ulkoilun merkitystä.²

Potilasasiakirjamerkinnöistä ilmenee, että kantelija siirtyi 29.7.2010 Pitkäniemen sairaalaan Vaasan keskussairaalan psykiatrian yksiköstä, jossa hänestä oli tehty 28.7.2010 hoitoonmääräispäätös. Merkintöjen mukaan potilaan kanssa keskusteltiin tulopäivänä torstaina ulkoilusta, jolloin potilas ilmoitti ulkoilevansa mielellään potilasryhmän kanssa. Potilaan kanssa sovittiin loppuviikon ryhmäulkoiluista ja jos ne sujuisivat hyvin, voisi potilas vapaasti ulkoilla viikonloppuna 30 minuuttia x 2. Potilas ulkoili perjantaina 30.7.2010 ilmeisesti sovitun mukaisesti, kunnes hänet eristettiin klo 16.50 aggressiivisuuden vuoksi.

Saatu selvitys ei tue kantelijan väitettä siitä, että hän ei olisi päässyt ulkoilemaan hänen saatuaan Pitkäniemen sairaalaan.

Tahdosta riippumaton lääkehoito

Mielenterveyslain 4a luvun 22b §:n mukaan potilaan psyykkisen sairauden hoidossa saadaan hänen tahdostaan riippumatta käyttää vain sellaisia lääketieteellisesti hyväksyttäviä tutkimus- ja hoitotoimenpiteitä, joiden suorittamatta jättäminen vakavasti vaarantaa hänen tai muiden terveyttä tai turvallisuutta. Potilaan tahdosta riippumatta suoritettavista hoito- ja tutkimustoimenpiteistä päättää häntä hoitava lääkäri.

Selvityksen mukaan kantelija on saanut eristysaikanaan kahdesti rauhoittavaa lääkettä suomensisäisesti tahdostaan riippumatta. Laillisuusvalvojana minulla ei ole mahdollisuutta arvioida pelkän kirjallisen selvityksen perusteella, olisiko lääkehoidon antamatta jättäminen vakavasti vaarantanut kantelijan tai jonkun muun terveyden tai turvallisuuden. Pidän todennäköisenä, ettei tämä ole enää selvitetävissä laillisuusvalvojan käytettävissä olevin keinoin.

4

TOIMENPITEET

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla annan Pitkäniemen sairaalalle huomautuksen vastaisen varalle edellä kohdassa 3.3 selostetusta lainvastaisesta menettelystä. Tässä tarkoituksessa lähetän sille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

---

² Oikeusasiamiehen ratkaisu 1.11.2012 (dnro 4102/4/11). Päätös on luettavissa oikeusasiamiehen verkkosivuilla www.oikeusasiamies.fi.